

РИНОК. ЦІНОУТВОРЕННЯ. ІНФРАСТРУКТУРА

УДК: 330.332

СУТНІСНО-ФУНКЦІОНАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ ТА ЙОГО РОЛЬ У МЕХАНІЗМІ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ©

*Г.Ф. МАЗУР, кандидат економічних наук,
доцент, докторант,
Національний науковий центр
«Інститут аграрної економіки» (м. Київ)*

В статті розкрито сутнісно-функціональні характеристики стимулювання розвитку економічних систем як функції регулювання в ринковому механізмі взаємодії суб'єктів господарювання. Окреслено теоретичні основи обґрунтування значимості регулювання – складової системи чинників, забезпечуючи управління економікою. Визначено структурні елементи формування організаційно-економічного механізму стимулювання взаємодії економічних агентів в умовах ринку. Зпозиціоновано рольові характеристики стимулювання з позиції інституціональної концепції і, зокрема, неінституціоналізму, з визначенням ролі в процесі регулювання трансакційних витрат. Запропоновано авторське бачення завдань стимулювання в умовах швидкоплинності змін в ринковому механізмі як інституційно-динамічної системи господарського обміну, яка виступає одночасно об'єктом регулювання і суб'єктом регуляторного процесу.

Ключові слова: механізм, стимулювання, ринок, регулювання, ринкова економіка

Рис. 2. Літ 16.

Постановка проблеми. Розбудова конкурентоспроможного господарського механізму функціонування економіки і підприємницьких структур залежить від цілого ряду регулятивних систем державного та ринкового позиціонування, до яких, зокрема, слід віднести механізм стимулювання. У свою чергу і таким чином, розвиток ринкового механізму господарювання та його складових залежить від різного роду стимулів, а учасники ринкового обміну (підприємства, галузі, працівники) зазнають впливу держави, законів, ринку та його інститутів, а також інших утворень, які слід вважати стимулами. Так склалося історично, тому дослідницькі уподобання є цілком вмотивованими необхідністю поглиблення теорії питання задля квінтесенції концепцій розвитку стимулювання у механізмі регулювання ринкової економіки. Означена позиція вмотивовує наше дослідницьке переконання у необхідності долучитися до згаданого процесу, розкривши власне бачення еволюції концепцій і методологічних положень щодо сутності механізмів стимулювання розвитку економічних систем в сучасних інституційних умовах ринково-господарського комплексу. Існує величезна кількість наукових напрацювань з приводу висвітлення піднятої проблеми, але ми вбачаємо за необхідне долучитися до вивчення проблеми в ракурсі поглиблення теоретичної її складової, що необхідно здійснювати повсякчас.

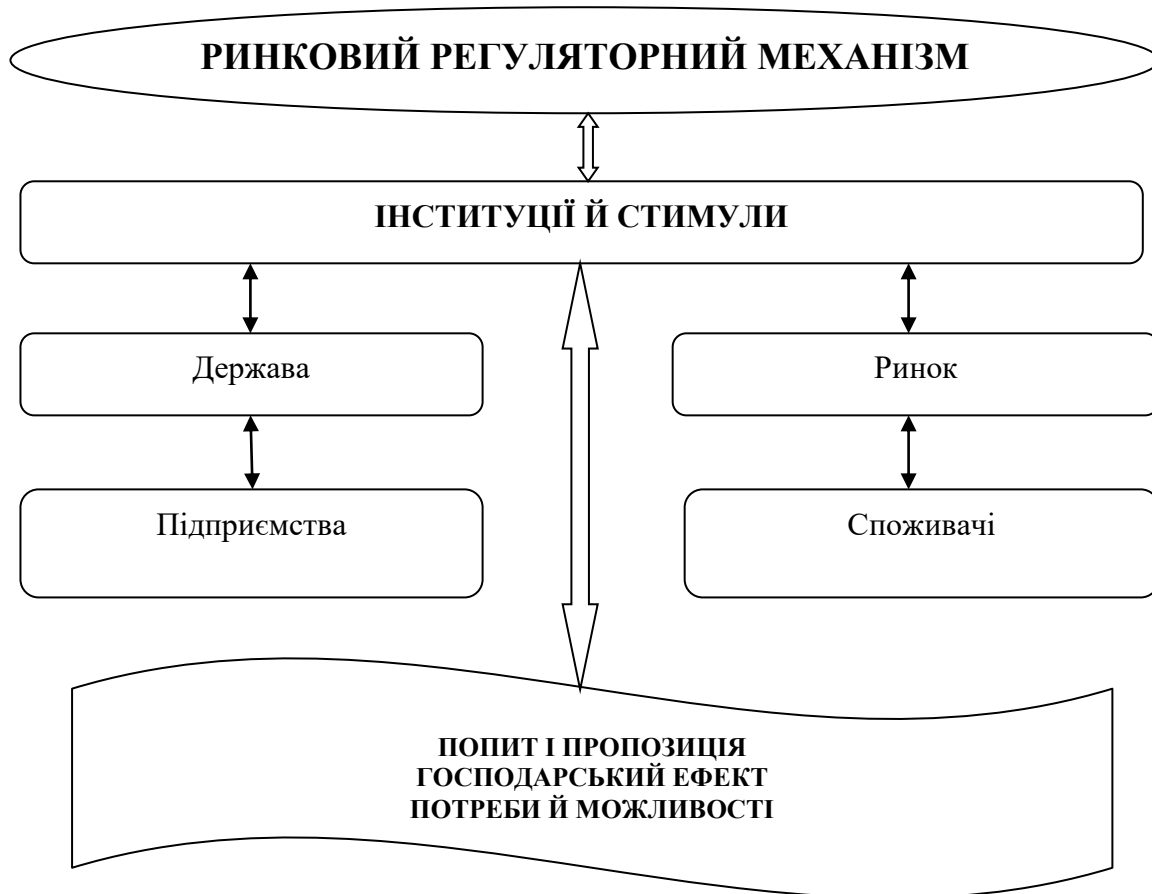
© Г.Ф. МАЗУР, 2015

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток науки про ринок, ринкову економіку та її регулювання, бере свій початок з прадавніх часів, аспекти проблеми зафіксовані ще у філософії, а з розбудовою більш-менш організованого ринку, дослідження набули ще більшого розмаху. Об'єктивно склалося так, що наука завжди проявляла неабиякий інтерес до питань управління економікою, яке з формуванням основ ринкового обміну набуло статусу регулювання. Ще філософи древньої Греції і Риму досліджували дилему управління економікою держави через упровадження заходів стимулювання, проте усвідомлення даної дослідницької концепції відбулося в епоху становлення ринку. Усвідомлено-доведене визначення виключно важливого значення стимулювання та його ролі у механізмі регулювання ринкової економіки змодельоване у працях цілого ряду науковців від представників минулого й до сучасників, що здійснено ними як прямо, так і опосередковано – в загальноекономічному плані. Тут слід виділити праці А. Сміта [1], С. Ізмалкова [2], С. Мочерного [3], С. Покропівного [6], А. Гальчинського [8], В. Гейця [8, 11] та ін., ми ж спробуємо долучитися до них за рахунок власних теоретико-методичних узагальнень піднятої проблеми в контексті узгодження понять «стимулювання» й «регулювання».

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття сутнісно-функціональних характеристик стимулювання та визначення його ролі у механізмі регулювання ринкової економіки задля поглиблення теорії і методології управління економікою в умовах ринку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Теорія висвітлюваного нами питання багатогранна, а її постулати, на наше глибоке переконання, впливають з концепції регулювання та управління економікою, адже стимулювання – це, по суті, функція менеджменту. Наукове усвідомлення сутності проблеми регулювання сягає сивої давнини, бере свій початок від періоду виникнення організованих видів діяльності людей з виробництва продуктів для задоволення відповідних потреб. Регулювання, яке включає в себе стимулювання, здійснювалося спочатку як об'єктивна необхідність і не завжди організовано, але воно існувало повсякчас у тому числі на основі стимулювання. З цього приводу науковці наводять різні думки, як і практики, що посилаються на накопичений досвід, тобто історія сконцентрувала відповідні позиції щодо концепції стимулювання, а остання набувала розвитку виходячи з реалій економічної діяльності. Об'єктивна необхідність регулювання, а значить і стимулювання економічних систем, підтверджена практикою й доведена теоретично, через квінтесенцію оцінок причинно-наслідкових зв'язків різних факторів, стимуляторів, міжагентських відносин, інституцій, які взаємодіють в умовах ринку (рис. 1).

Регулювання як спосіб впливу держави на економічний процес, а також інші сфери життєдіяльності суспільства вперше було науково осмислено стародавніми філософами, проте вони розглядали його в загальносуспільному ракурсі. З позицій, наближених до сучасної ринкової економіки, регулювання досить системно розглянув Адам Сміт, наголосивши на його необхідності з огляду на визнання виключно важливого значення такої його функції як стимулювання [1]. Проте й функції розглядали як ситуативні атрибути впливу держави на ринковий процес незалежно від його особливостей. Система знань про регулювання сформована навколо наукових шкіл, теорій, парадигм, кожна з яких інтерпретує її сутність через функціональні пріоритети. З цього приводу слід зазначити, що регулювання, як усвідомлений наукою концепт впливу держави та дії інститутів на діяльність економічних агентів, розглядається в межах наукових течій, історично сформованих зокрема, це: меркантилізм, фізіократизм, класична теорія, марксизм, кейнсіанство, монетаризм, інституціоналізм. У такому ж ракурсі, в межах цих концепцій, слід науково інтерпретувати й суспільно-функціональні ознаки стимулювання, як надзвичайно важливої, всеохоплюючої функції регулювання. Також виділяють моделі державного регулювання (американська, японська, шведська, німецька, англосакська), які втілюються в практику за допомогою механізму як сукупності відповідних регламентів та інструментів.

Рис. 1. Теоретико-функціональна конструкція суб'єктно-об'єктної системи регулювання економіки *

*Запропонована автором на основі теоретичних узагальнень

Механізм регулювання, у даному випадку – стимулювання економічних систем, є сукупністю важелів, прийомів, норм, що забезпечують втілення на практиці політики управління. З історії відомо, що стимулювання як процес і формовані в результаті його здійснення мотиви поведінки індивіда, а отже – й організацій, які він створює і забезпечує їхнє функціонування, вирішальним чином впливають на результати – на усіх рівнях їх прояву. Мотивація – визначальна функція менеджменту, а механізм стимулювання – визначальна інструментальна система забезпечення соціально-господарського поступу суспільних формацій.

Таким чином, висловлюючи думку про виключну важливість мотиваційних атрибутів соціально-господарського процесу в суспільстві, економіці та окремих її галузях, у нашому випадку – аграрній, зазначимо, що економіка розвивається в особливих інституційних умовах і під впливом певних забезпечувальних чинників, серед яких регулювальну роль відіграє відповідний механізм (залежно від спеціалізації), наприклад стимулювання. Останній позиціонується нами як сукупність факторів функціонально-регулятивного плану, що організаційно забезпечують господарський процес, формуючи ставлення до певних дій. Його також можна розглядати в різних аспектах, але спочатку слід зосередити увагу на першооснові й історичній зумовленості еволюції сутності цього поняття (поняття механізму). Підвалини розуміння визначення й методологічно-практичного знання категорії «механізм» – механістичні. Тобто логіка дослідницького процесу сприймає думку про те, що

механізм – це певний інструментарій втілення в життя заходів, а також забезпечення ефективного використання ресурсів і капіталу. Механізм опосередковує виконання управлінських рішень, регуляторних функцій, стимулівні заходи щодо забезпечення розвитку організацій, економіки, людини, а значить детермінує ефекти.

Теоретичну ідентифікацію категорії «механізм» в економічному сенсі здійснили Л. Гурвіц, Е. Маскін, Р. Леодсон, а концептуальні позиції інших дослідників сконсолідовано в межах певних наукових шкіл. Згадані дослідники вбачали в механізмі певну гру, форма і зміст якої націлені на досягнення певного результату, який визначає поведінка економічних агентів. Ці автори є фундаторами економічної концепції механізму як організаційного утворення, що конституює відповідні інституції. Механізм, на їхнє переконання, позиціонований у практичній і теоретичній площині як форма поєднання ресурсів, активів, опосередкована певним набором дій [2]. Таким чином, конструкція стимулівних і регулівних структурних утворень в економіці є функціональною завдяки механізму, який знаходить прояв у різних організаційно-практичних іпостасях. Економічні суб'єкти формують відповідну множину виборів (мотивацій), але при цьому важливу роль з об'єктивно-ринкової точки зору, тут відіграє економічний механізм, який у свою чергу ідентифікує сукупні фактори забезпечення результатів господарювання. У цьому контексті він визначає систему стимулів і тому наближається до поняття економічного інституту, який також вибудовує систему стимулів і тому наближений до поняття економічного механізму, який в цілому вибудовує систему стимулів за рахунок створення відповідних правил [2]. Таким чином, для механізму характерні певні інституційні рамки, від яких залежить також стимуляційна активність учасників, а також умови співіснування економічних суб'єктів зі стимулами.

В існуючій системі механізмів розвитку економіки, яка в конкретному випадку розглядається нами як об'єкт стимулювання, важливе значення належить економічному механізмові функціонування підприємства, у сукупності це пов'язано з тим, що підприємство становить базисну функціонально-організаційну основу забезпечення різного роду ефективності соціально-економічних процесів. Саме тому, вважаємо правильним кроком у теоретико-методологічному плані розглянути сутнісно-функціональні ознаки заданого механізму.

Змістовна характеристика поняття „економічний механізм” дає підстави нам стверджувати і наголошувати на інституційній природі цього явища, яке зокрема в економічній науці позиціонується як системне утворення, конструкція якого дає можливість розкривати та інституціоналізувати на практиці різноманітні економічні суб'єкти за: функціональністю; результативністю; ефективністю тощо. До таких, тобто «підвладних» економічному механізмові суб'єктів ми відносимо споживача, підприємство, об'єднання підприємств, галузь, економіку держави, глобальну економічну систему. Термін „механізм” досить широко вживається для означення низки економічних процесів – тлумачиться по-різному, від „... комплексу заходів”, спрямованих на дослідження певних цілей, до „... сукупності інституціональних та організаційних структур” і комплексів форм та методів, що ними використовуються [3]. Як вважає переважна більшість дослідників, з думкою яких значною мірою погоджуємось, економічний механізм – це система заходів, форм, методів, спрямованих на організацію управління, виробничих відносин, забезпечення фінансової стабільності та прибутковості, збалансованості інтересів суб'єктів господарювання, формування ефективної системи мотивації праці й утвердження статусу інноваційно-інвестиційної привабливості господарських структур. Для держави і населення, які існують, а головне – розвиваються в умовах транзитивної, трансформаційної економіки, надзвичайно важливо з найменшими втратами гармонізувати економічні інтереси, адже усебічна

гармонізація зазначених інтересів – це: гарантія різного роду стабільності (соціальної, економічної, виробничої, фінансової тощо); базисний чинник підвищення рівня життя населення. Проте, саме на рівні підприємства формується загальноекономічна мотивація, тому від розвитку механізмів стимулювання залежить суспільний ефект. Економічний механізм, об'єктом впливу якого є суб'єкти ринку, виконує і стимулювну функцію, формуючи відповідний рівень заінтересованості учасників господарського обміну в забезпеченні досяжного рівня результативності.

Економічний механізм стимулювання являє собою упорядковану інститутами ринку та держави систему, тому його за змістом потрібно також розглядати в організаційному контексті, тобто як організаційно-економічний механізм (рис. 2). Складовими цього механізму, які своїм впливом, а також інституціоналізацією на рівні об'єктів стимулювання, є важелі, стимули, заходи, норми примусу, імплементовані організаційно у ракурсі застосування організаційних та економічних інституцій. Саме організаційні та економічні інституції є модераторами функцій механізму, тобто забезпечують безпосереднє стимулювання учасників ринкового обміну, задля упорядкування певної сфери господарського обміну у контексті формування потенціалу задоволення потреб соціуму. Організаційно-економічний механізм стимулювання поєднує в собі організаційні, економічні, правові аспекти регулятивних дій і суб'єктно-підприємницьких взаємодій, які є свого роду проявами відповідної державної політики в певній галузі. Інакше кажучи – це визнана державою системна конструкція відносин – визначників цілей держави у сфері виробництва товарів, послуг, тобто задоволенні потреб соціуму.

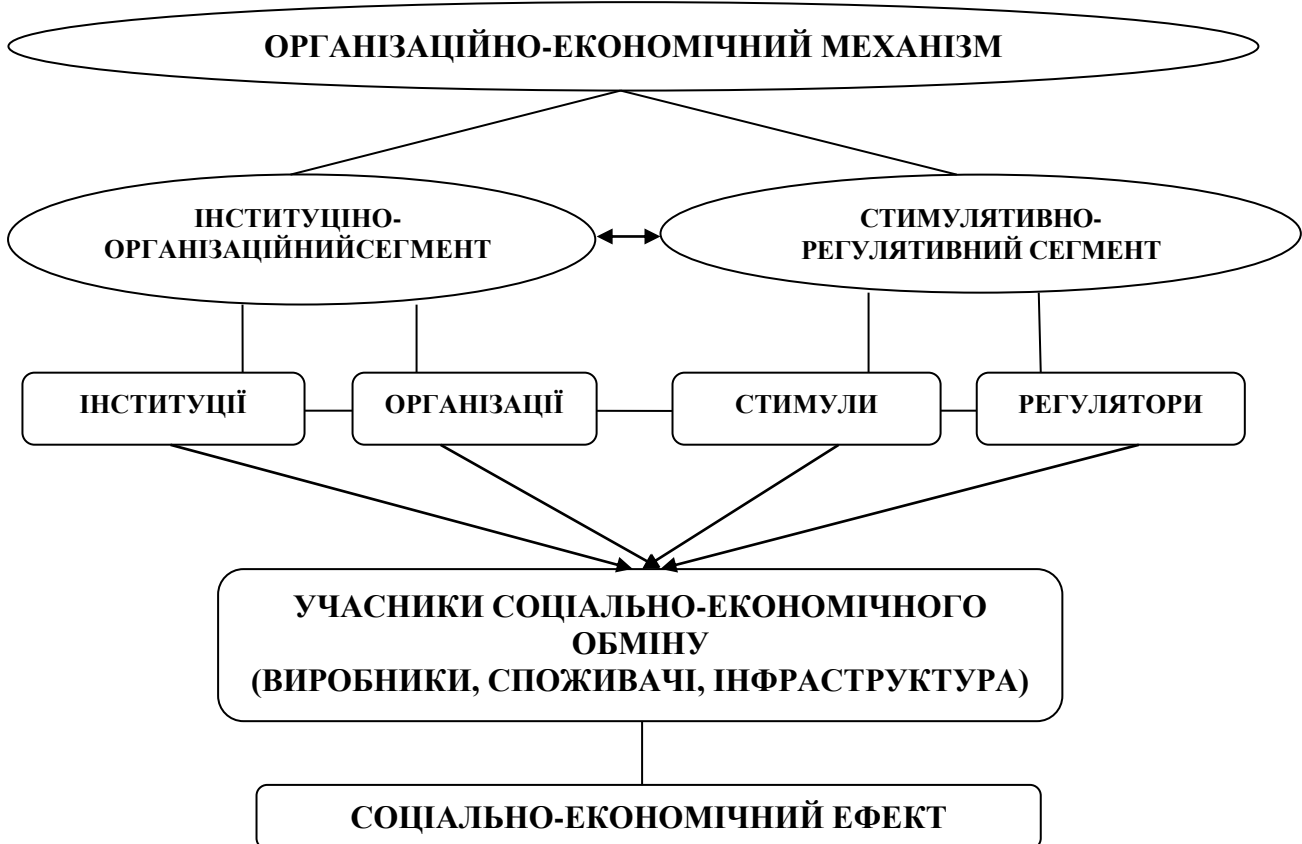

Рис. 2. Організаційно-економічний механізм стимулювання економічних взаємодій в умовах ринку*

*Складено автором на основі опрацьованої літератури

Організаційно-економічний механізм стимулювання за своєю сутністю та інституційною базою його позиціонування в ринковій господарській системі, еволюціонував залежно від цілей, які стоять перед державою й соціумом. Виходячи з цього можна запропонувати комплекс удосконалень поняття механізму стимулювання, базованих на інституційних аспектах розвитку економічних систем. Зокрема і, наприклад, культивується підхід, ідентифікований у функціональності механізму за типом економічної системи господарювання (ринкова і адміністративно-командна). Таким чином, можна говорити про механізм ринкового типу (враховує конкуренцію й попит-пропозицію), а також адміністративно-командного (заснований на важелях всезагального примусу).

Обидві конструкції механізму стимулювання означені дослідженнями й напрацюваннями науковців минулого і сучасності, що дозволило усвідомити позитиви та дефекти їх примінення з визнанням причинно-наслідкової бази для суспільства, економіки, підприємця, споживача. Відомо, що за ринкової системи згаданий механізм стимулювання здебільшого зорієнтований на врахування інтересів головних учасників ринкового обміну – виробника і споживача, а за командно-адміністративною – переважно держави й колективного соціуму. В першому вимадку механізм більш цілеспрямовано діє, а в другому – його вплив розмитий. Від зазначеного залежить ефективність, результативність, дієвість, інноваційність, що проявляється у суспільно-економічному добробуті.

Дія згаданого механізму (механізму стимулювання) в певному напрямі є надзвичайно важливою передумовою забезпечення інтересів суб'єктів господарювання на відповідному ринку. Процес стимулювання розвитку економіки, забезпечує відповідний економічний інтерес економічних агентів, який виявляється на мікро-, мезо- і макрорівні, забезпечуючи відповідний, прийнятний для того чи іншого суб'єкта результат.

Механізми розвитку економіки, включаючи рівень підприємства, об'єктивно впливають на формування конкурентного середовища, тому в теоретико-методичному плані питання механізмів, знову ж таки щодо розвитку економіки як об'єкта стимулювання, повністю охоплює проблему становлення конкурентного середовища, яку слід розглянути з теоретичного погляду. А. Гальчинський та В. Геєць вважають конкурентне середовище необхідною умовою розвитку ринкових відносин. Саме воно повинно стати одним із головних рушіїв, що забезпечують поступ національної економіки за інноваційною моделлю розвитку [8]. Конструкція конкурентного середовища з позиції проєкції ринкової методології функціонування економічних систем, в інституційному й організаційному вимірі зводиться до того, що конкурентне середовище – це система соціально-економічних взаємодій, в межах і під впливом яких економічні агенти формують бажання, цілі і можливості задоволення потреби. Зокрема, конкурентне середовище підприємства – це суб'єкти конкурентної боротьби (конкуренти) та їхні дії із забезпечення власних інтересів, у результаті чого формуються певні умови діяльності підприємства. У кожній галузі створюється власне конкурентне середовище. Галузевий аспект специфіки конкурентного середовища, дає підстави стверджувати, що підприємство як центральна ланка господарсько-економічного поступу, повинно самостійно вести конкурентну боротьбу. Завдання при цьому досить складне – адекватна оцінка конкурентів, їх потенціалу щодо ринку; визначення пріоритетів та конкурентних стратегій конкурентів. Необхідність зазначених дій пов'язана з мотиваціями отримати додатковий дохід і загалом «вижити» в умовах жорсткої конкурентної боротьби за ресурси, споживача, ринки збуту.

Найпоширенішими концепціями конкурентної політики держави є такі, що ґрунтуються на: 1) пануванні ринку – підприємці мають змогу посісти монопольне становище на ринку, але воно запобігає зловживанням шляхом застосування ринкової влади; 2) владі над ринком – законодавства держав спираються на визначення частки на ринку

підприємницьких структур і структури ринку, вивчення умов виходу на ринок, наявність бар'єрів і товарів-замінників. З. М. Борисенко розглядає конкурентну політику держави як комплекс цілеспрямованих державних заходів, які мають на меті створення й захист конкурентного середовища, проведення профілактики та безпосереднє припинення порушень конкурентного законодавства, сприяння розвитку добросовісної конкуренції на товарних ринках [9]. У Господарському кодексі України визначено, що антимонопольно-конкурентна політика держави – це політика, яка спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах запобігання проявам дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки [10].

Зasadничі моменти – соціальні, економічні і навіть політичні аспекти конкурентної політики держави, фундаментально впливають на поведінку підприємців й результативні параметри розвитку підприємницької діяльності. Тому об'єктивно-підтвердженим є той факт, що держава, якщо вона дбає про ефективність, конкурентоспроможність та інституційну адаптивність бізнесу повинна: мінімізувати втручання у бізнес-середовище, обмежившись формуванням сприятливого інституційного середовища; запобігати проявам монополії як щодо виробництва, так і стосовно каналів збуту продукції; сформувати адаптовану до традицій ведення бізнесу, систему державної підтримки; гармонізувати промислову та конкурентну політику; мінімізувати бар'єри входу і виходу щодо ринків, особливо з олігополістичними конструкціями; забезпечити системний моніторинг ринків і доступність інформації про їхніх учасників та споживачів.

Багато економістів, теоретиків і практиків засвідчують свою прихильність до такого типу конкурентної політики, яка б розроблялася з позиції збалансування таких її типологічних конструкцій як: промислова, структурна, інноваційно-інвестиційна, цінова тощо. Так, В. Геєць зазначає, що слід враховувати зв'язок конкурентної політики з промисловою, інноваційною, технологічною та зовнішньоторговельною [11]. Щодо проблем конкурентної політики в Україні, то існує думка, підтримувана багатьма вченими, про те, що у вітчизняній економіці мають місце нерівні можливості підприємців у сфері доступу до державної інформації та політичної влади, тобто так званий «новий монополізм».

Існує два підходи до розуміння конкурентної політики держави: 1) широкий, згідно з яким конкурентною політикою є єдність головних ланок державної економічної політики щодо регулювання внутрішньофірмових дій підприємств усіх форм власності; 2) вузький, відповідно до якого конкурентна політика визначається як сукупність законів, що регулюють конкурентну поведінку підприємств.

Чільне місце в теорії механізмів розвитку економічних систем займає інституціональна теорія й особливо концепція трансакційних витрат, тобто витрат обміну. Трансакційні витрати мають вирішальне значення для розміщення ресурсів і структури економічної організації. Різноманітність трансакційних витрат обумовлюється різноманітністю контрактних відносин, форм власності, типів фірм [12].

Трансакційними називають витрати у сфері обміну, пов'язані з передачею прав власності. Ця категорія була введена в економічну науку в 30-х роках Рональдом Коузом у роботі “Фірма, ринок і право” і нині набула поширення. Автор дає пояснення суті трансакційних витрат так: “Щоб здійснити ринкову трансакцію, необхідно визначити, з ким бажано укласти угоду, сповістити тих, з ким хочуть укласти угоду та на яких умовах, провести попередні переговори, підготувати контракт, зібрати відомості, для того щоб переконатися у тому, що умови контракту виконуються і так далі...” [13].

Неоінституціоналізм трактує акти обміну в аспекті вартісних опосередкувань перерозподілу прав власності, як обмін їх пучками. Передача заданих прав супроводжується фіксацією цієї події в контракті, зокрема зазначаються умови на яких підлягають передачі відповідні правочинності. З погляду неоінституціоналізму будь-який акт обміну є не що інше, як обмін “пучками прав власності”. Ці права передаються за допомогою контракту, який фіксує, які саме правочинності та на яких умовах підлягають передачі. Чим складніше залучені в обмін блага і чим складніша структура пов’язаних із ними трансакційних витрат, тим складніший контракт. Виділяють п’ять основних форм трансакційних витрат, а саме: пошуку інформації; ведення переговорів і висновку контрактів; вимірювання; специфікації захисту прав власності; опортуністичної поведінки [14]. Витрати пошуку інформації пов’язані з пошуком потенційних покупців і продавців. Неповнота наявної інформації призводить до додаткових витрат, пов’язаних з купівлею товарів за цінами вище рівноважних (або продажем нижче рівноважних), із втратами, які пов’язані із купівлею товарів-субінститутів. Витрати ведення переговорів і висновку контрактів також вимагають витрат часу і ресурсів. Витрати, пов’язані з переговорами про умови продажу, юридичним оформленням операції, часто значно збільшують ціну речі, що продається [14].

Витрати вимірювання пов’язані не тільки з прямими витратами на вимірювальну техніку, але і з помилками, які неминуче виникають у цьому процесі. Тут певну економію дає стандартизація продукції, що випускається, а також гарантії, що надаються фірмою (безкоштовний гарантійний ремонт, право обміну неякісної продукції на якісну). Проте повністю усунути витрати вимірювання ці заходи не можуть [15].

Дуже великими є витрати специфікації і захисту прав власності. У суспільстві, де відсутній надійний правовий захист, часті випадки порушення прав власності. До таких витрат можна віднести витрати на утримання судових і державних органів, які знаходяться на варті правопорядку. Поведінку сторін після контракту надто складно передбачити. Нечесні партнери можуть виконувати умови договору мінімально або навіть ухилятися від їх виконання. Таким чином, поведінка індивіда, що ухиляється від умов дотримання контракту з метою одержання прибутку за рахунок партнерів, називається опортуністичною [15].

Трансакційні витрати виникають як до процесу обміну, так і після нього. Поглиблення поділу праці й розвиток спеціалізації сприяють зростанню трансакційних витрат.

Значний внесок у розвиток внутрішньофірмового підходу внесли А. Алчіан і Р. Демсец. У праці “Виробництво, інформаційні витрати і економічна організація” вони виводили суть фірми з переваг корпорації, коли, спільно використовуючи який-небудь ресурс у складі “команди”, можна досягати кращих результатів, ніж діючи поодиночці. Проте виробництво єдиної “команди” ускладнює оцінку внеску кожного учасника в загальний результат. Тому виникає потреба в контролі. Агент, який за угодою з іншими учасниками бере на себе функції контролера, стає власником фірми. Розвиваючи цей підхід, У. Меклінг і М. Дженсен визначили фірму як “мережу контрактів”. Проблему фірми вони розуміють як проблему вибору оптимальної контрактної форми, що забезпечує максимальну економію на трансакційних витратах. Завдання зводиться до укладання тих контрактів, які були б найкраще пристосовані до особливостей кожної контрактної операції [16].

Грунтуючись на трактуванні фірми як «мережі контрактів», ці автори побудували типологію, засновану на особливостях внутрішньофірмового розподілу прав власності. Власник індивідуальної приватної фірми, на їхню думку, володіє “пучком прав” із п’яти

елементів. По-перше, він має право на залишковий дохід, тобто на дохід за вирахуванням контрактної винагороди. По-друге, він має право контролювати поведінку інших учасників “команди”. По-третє, він є центральною стороною – принципалом, з яким власники укладають контракти. По-четверте, він має право змінювати членство в “команді”, тобто право прийому і звільнення. І, по-п’яте, він має право продати всі перераховані повноваження.

На відміну від індивідуального власника приватної фірми власники корпорації (акціонери) не володіють правом на зміну членства в “команді”. Право на контроль за іншими членами фірми (з боку власників) зводиться до права контролю за вищими менеджерами, але не прямого, а через раду директорів. Таким чином, права власності акціонерів корпорацій дещо звужені порівняно з правами індивідуального підприємця [15]. Отже, трансакційні витрати – це витрати у сфері обміну, в основі якого лежить не просто факт фізичної передачі благ, а обмін правами власності, передусім пучками правочинностей.

З погляду неінституціоналізму не існує фіксованого пучка правочинностей, тому немає абсолютних переваг одного виду фірм перед всіма іншими; кожна форма власності має свій набір трансакційних витрат, які за певних умов можуть перетворювати її в найефективнішу [13].

Механізм стимулювання, за своєю сутністю і функціональними ознаками, входить до економічних категорій, адже в ринкових умовах будь-яке стимулювання, по суті, розглядається як комплекс економічних стимулів. Навіть «невидима рука ринку» – головний, фундаментальний стимул – характеризується виключною економічністю, адже інформація щодо стимулювання агрегується через ціну. При цьому стимулівний механізм виступає у ролі сукупності певних «правил гри», які сформовані державою та ринком. Таким чином, через формалізацію цих правил у законодавчих актах держава формалізує відповідні стимули, а значить і структурні складові механізму стимулювання господарських процесів. Ринком формують об’єктивні стимули одноіменного механізму, які, однак можуть бути замінені державними регуляторними заходами. Тому концепція визначення механізму стимулювання ґрунтується на твердженні, що механізм – це опис шляхів, порядку та форми взаємодії соціально-економічних й інших агентів, які беруть участь у певному процесі організації пошуку та використанні ресурсів з метою задоволення суспільних потреб. У механізмі стимулювання, якщо дотримуватися заданої теоретичної концепції, форма і порядок застосування певних стимулів значною мірою унормовує певний результат (ефект). Дія механізму, а також результативні параметри його функціонування повністю залежать від інформації на вході.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Стимулювання економічних процесів у ринковому господарському середовищі є природно-об’єктивним процесом, який зумовлений власне ринком як багатогранною інституційною системою, що здійснює саморегулювання, а також впливає із функцій держави та її інститутів. Регуляторні впливи у тому чи іншому вигляді є результатом дії об’єктивних ринкових процесів, а також унормованих державою заходів законодавчого й управлінського процесу. Дослідження в даному напрямі наукового пошуку є глобально необхідними, адже ринок охоплює усі сфери життєдіяльності людини, тому проблеми стимулювання економічних взаємодій завжди залишатимуться у полі зору науки, тому будь-які напрацювання, включаючи представлене будуть і надалі затребуваними, що означає їхню перспективність.

Список використаних джерел

1. Смит А. Теория нравственных чувств / Смит А. – М.: Республика, 1997. – 352 с.
2. Измалков С. Теория экономических механизмов / С. Измалков, К. Сотен, М. Юдкевич // Вопросы экономики. – 2008. – № 1. – С. 4–26.
3. Економічна енциклопедія: в 3-х т. [редкол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.] – Т. 2. – К.: Видавничий центр „Академія”, 2001. – 848 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і доповн.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. — К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. — 1728 с.
5. Філософський словник / за ред. В. І. Шинкарука. – [2-ге вид. із доповн.]. – К.: Голов. ред. УРЕ, 1986.
6. Економіка підприємства: підручник / за заг. ред. С.Ф. Покропивного – Вид. 2-ге, переробл. та доповн. – К.: КНЕУ, 2005. – 528 с.
7. Економіка підприємства / Беа Ф., Дихтл Е., Швайтнер М. – К., 1998.
8. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 рр.) "Шляхи Європейської інтеграції" / А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2004. – С. 247.
9. Борисенко З. М. Основи конкурентної політики : підручник / З. М. Борисенко. – К.: Таксон, 2004. – С. 42.
10. Господарський кодекс України : офіційне видання. – К. : Ін Юре, 2003. – С. 12.
11. Геєць В. Бажаю подальших успіхів / В. Геєць // Конкуренція. Вісник Антимонопольного комітету України. – К., 2004. – С. 326.
12. Данько М. Теоретико-методологічний аспект визначення трансакційних витрат / М. Данько // Економічна теорія. – 2007. – № 1. – С. 36–46.
13. Бахтарі Е. Роль теорема Коуза в становленні нового інституціоналізму в другій половині ХХ ст.: автор. дис. ... канд. екон. наук / Е. Бахтарі. – К., 2006. – С. 20.
14. Основы экономической теории: учеб.-метод. пособие ; под. ред. Р.Н. Нуреева // Вопросы экономики. – 1996. – № 5. – С. 116–117.
15. Камышанская М. Государственная собственность в транзакционной экономике Украины: автореф. дис. канд. екон. наук / М. Камышанская. – Донецк, 2004. – С. 17.
16. История экономических учений: (современный этап) : учебник ; под общ. ред. А. Г. Худокоромова. – М.: ИНФРА-М, 1999. – С. 209–210.

Список використаних джерел в транслітерації/References

1. Smy` t A. Teory` ya npravstvennykh chuvstv / Smy` t A. – М.: Respubly` ka, 1997. – 352 s.
2. Y` zmalkov S. Teory` ya ekonomy` chesky` x mexany` zmov / S. Y` zmalkov, K. Soten, M. Y` udkevuy` ch // Voprosy` ekonomy` ky` . – 2008. – # 1. – S. 4–26.
3. Ekonomichna ency` klopediya: v 3-x t. [redkol.: S. V. Mocherny` j (vidp. red.) ta in.] – Т. 2. – К.: Vy` davnuy` chy` j centr „Akademiya”, 2001. – 848 s.
4. Vely` ky` j tлумachny` j slovny` k suchasnoyi ukrayins` koyi movy` (z dod. i dopovn.) / uklad. i golov. red. V.T. Busel. — К.: Irpin` : VTF «Perun», 2005. — 1728 s.
5. Filofs` ky` j slovny` k / za red. V. I. Shy` nkaruka. – [2-ge vy` d. iz dopovn.]. – К.: Golov. red. URE, 1986.

6. Ekonomika pidpry`yemstva: pidruchny`k / za zag. red. S.F. Pokropy`vnogo – Vy`d. 2-ge, pererobl. ta dopovn. – K.: KNEU, 2005. – 528 s.
7. Ekonomika pidpry`yemstva / Bea F., Dy`xtl E., Shvajtner M. – K., 1998.
8. Strategiya ekonomichnogo i social`nogo rozvy`tku Ukrayiny` (2004–2015 rr.) "Shlyaxy` Yevropejs`koyi integraciyi" / A. S. Gal`chy`ns`ky`j, V. M. Geyecz` ta in. – K.: IVCz Derzhkomstatu Ukrayiny`, 2004. – S. 247.
9. Bory`senko Z. M. Osnovy` konkurentnoyi polity`ky` : pidruchny`k / Z. M. Bory`senko. – K.: Takson, 2004. – S. 42.
10. Gospodars`ky`j kodeks Ukrayiny` : oficijne vy`dannya. – K. : In Yure, 2003. – S. 12.
11. Geyecz` V. Bazhayu podal`shy`x uspixiv / V. Geyecz` // Konkurenciya. Visny`k Anty`monopol`nogo komitetu Ukrayiny`. – K., 2004. – S. 326.
12. Dan`ko M. Teorety`ko-metodologichny`j aspekt vy`znachennya trasakcijny`x vy`trat / M. Dan`ko // Ekonomichna teoriya. – 2007. – # 1. – S. 36–46.
13. Baxtari E. Rol` teoremy` Kouza v stanovlenni novogo insty`tucionalizmu v drugij polovy`ni XX st.: avtor. dy`s. ... kand. ekon. nauk / E. Baxtari. – K., 2006. – S. 20.
14. Основы экономическо́й теорéу: учеб.-метод. пособие ; под. ред. R.N. Nureeva // Вопросы экономý`кы`. – 1996. – # 5. – S. 116–117.
15. Камышанская М. Государственная собственность в трансакционной экономике Украýны: автореф. ды`s. канд. ekon. nauk / М. Камышанская. – Doneczk, 2004. – S. 17.
16. Ýstory`ya ekonomý`chesky`x uchený`j: (sovremennýj ýtap) : uchebny`k ; pod obshh. red. A. G. Xudokoromova. – M.: ÝNFRA-M, 1999. – S. 209–210.

ANNOTATION

ESSENTIAL AND FUNCTIONAL STIMULATION AND ITS ROLE IN MARKET ECONOMY ADJUSTMENT MECHANISM

*MAZUR Hennadiy, associate professor,
doctoral candidate,
National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics" (Kyiv)*

The essential and functional stimulation of the economic systems development as a function of regulation in the market mechanism of management entities interaction is revealed in the article. The theoretical foundations of the importance of regulation that is the component of the factors system providing economic management are given. The structural elements forming the organizational and economic mechanism of stimulation of economic agents interaction in the market conditions are determined. The characteristics of stimulation from the position of the institutional concepts and neoinstitutionalism with the definition of the role in the transaction costs management are examined. The authors vision of the stimulation tasks in transience of changes conditions in the market mechanism as the institutional and dynamic system of economic exchange, serving both regulated and subject to the regulatory process is offered.

Keywords: mechanism, incentives, market regulation, market economy.

Figure. 2. Lit. 16.

АННОТАЦИЯ
СУЩНОСТНО-ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СТИМУЛИРОВАНИЯ И
ЕГО РОЛЬ В МЕХАНИЗМЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ РЫНОЧНОЙ ЭКОНОМИКИ

*МАЗУР Геннадий Федорович, кандидат экономических наук,
 доцент, докторант,
 Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (г. Киев)*

В статье раскрыто сущностно-функциональные характеристики стимулирования развития экономических систем как функции регулирования в рыночном механизме взаимодействия субъектов хозяйствования. Определены теоретические основы обоснования значимости регулирования - составной системы факторов, обеспечивая управление экономикой. Определены структурные элементы формирования организационно-экономического механизма стимулирования взаимодействия экономических агентов в условиях рынка. Позиционировано ролевые характеристики стимулирования с позиции институциональной концепции и в частности неинституционализма, с определением роли в процессе регулирования трансакционных издержек. Предложено авторское видение задач стимулирования в условиях быстротечности изменений в рыночном механизме как институционально-динамической системы хозяйственного обмена, которая выступает одновременно объектом регулирования и субъектом регуляторного процесса.

Ключевые слова: механизм, стимулирования, рынок, регулирование, рыночная экономика.

Рис. 1. Лит 16.

Інформація про автора

МАЗУР Геннадій Федорович – кандидат економічних наук, доцент, докторант, Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки» (03127, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 10, e-mail: gennadijmazur@ukr.net).

MAZUR Hennadiy – associate professor, doctoral candidate, National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics" (03127, Kyiv, Heroiv Oborony str., 10, e-mail: gennadijmazur@ukr.net).

МАЗУР Геннадий Федорович – кандидат экономических наук, доцент, докторант, Национальный научный центр «Институт аграрной экономики» (03127, м. Киев, ул. Героев Обороны, 10, e-mail: gennadijmazur@ukr.net).

Стаття надійшла до редакції 10 грудня 2015 року

